

Cathy Caruth

Lögn och historia

Jag vill närma mig våldets problem i den politiska sfären genom att fokusera en fråga som jag menar framträder i flera sena arbeten hos Hannah Arendt: vad är historia i "den moderna lögnens" tidsålder? I essäerna "Sanning och politik" ("Truth and Politics", 1967) och "Lying in Politics" (1971) reflekterar Arendt över vad hon betraktar som en djup filosofisk gåta i hjärtat av politiken och det politiska: en intim och grundläggande relation mellan politik och lögn som jag menar har betydelsefulla konsekvenser för hur vi tänker politisk historia (och vidare, historien som sådan). Arendt utgår från en reflektion över den politiska handlingens karaktär i förhållande till lögnen, och ger oss en möjlighet att tänka det historiska och det politiska förnekandet av historien på ett nytt sätt. Vad betyder det, frågar hon sig, för den politiska historien att under vissa ögonblick i modern tid vara fundamentalt bunden till sin egen utträdning eller avsaknaden av vittnen? Och hur är det möjligt att vittna inifrån denna historia?

Politik och lögn

Frågan om historia framträder i essän "Sanning och politik" i samband med Arendts oro över den stora betydelse ljugandet tillmäts i den moderna världens politiska sfär. Som Arendt hävdar i *Människans villkor* (*The Human Condition*, 1958) är den politiska sfären betydelsefull på grund av att den är den plats där människan tydligast visar sin karakteristiska förmåga att agera och därmed föra in i världen "något nytt [...] som undandrar sig all förutsägbarhet."¹ Detta begrepp om politisk handling uppstod, skriver hon, i den grekiska stadsstaten, när ord och handlingar ersatte den stumma våldskraften och skapade en offentlig sfär där män stod inför varandra och skapade världen ånyo på oförutsägbara och oväntade sätt. Men Arendt tillägger att den politiska sfären inte bara gör anspråk på att vara platsen för handling utan också platsen för dess hågkomst: "ord och handling [...] utmärks av en potentiell oförgänglighet eftersom de av egen kraft inpräntas i människors minne."² Mer specifikt skapar de politiska kroppar som etablerar villkoren för hågkomst "och därmed för historia."³ Historia tycks därmed ha en central roll för den politiska världens funktion, både som minne och som den öppna plats på vilken den politiska världen bygger en framtid.

I den moderna världen har emellertid det offentliga rummet, som Arendt visar i "Sanning och politik", blivit en sfär för bedrägeri, en plats som dramatiserar den "storskaliga strid vi idag kan bevittna mellan faktasanning och politik".⁴ Arendt ger flera exempel, som Trotskijs försvinnande ur historieböckerna i Sovjetunionen, och de tyska och franska framställningarna av deras agerande under andra världskriget. Till skillnad från i den antika värld där begreppet politik först uppstod, menar Arendt att det offentliga rummet i den moderna världen inte bara är en sfär för den politiska handling som skapar historia utan också, vilket är centralt, platsen för den politiska lögn som förnekar

densamma. Genom att fokusera lögnens allmänna utbredning i den moderna världen ställer Arendt, enligt min mening, följande fråga: vilken sorts politik är möjlig i en värld där historia regelbundet och systematiskt förnekas?

Det förnekande av historien som uppstår efter de stora krigen analyserades av en annan betydelsefull tänkare, Sigmund Freud, som psykologiska former av förnekande av katastrofala händelser, särskilt de under det första världskriget.⁵ Men de bekymmer Arendt påvisar i sin essä är av ett annat slag, nämligen en form av överlagt politiskt bedrägeri som även detta framträder efter första världskriget men, på ett förvånansvärt skamlöst sätt, uppstår direkt och medvetet i den politiska sfären och attackerar de grundläggande historiska fakta som tidigare hade betraktats som oförstörbara:

På tjugotalet, sägs det, samtalade Clemenceau kort före sin död i all vänskaplighet med en företrädare för Weimarrepubliken om vem som bar skulden för första världskrigets utbrott och fick frågan: "Vad tror ni att framtidens historiker kommer att anse om denna besvärliga och kontroversiella fråga?" "Det vet jag inte", ska Clemenceau ha svarat. "Men en sak är säker, de kommer inte att säga att Belgien invaderade Tyskland." Vi har här att göra med elementära rådata, och deras orubblighet har även de extremaste och mest sofistikerade anhängarna av historismen tagit för given.⁶

Ansvar för första världskrigets utbrott — en fråga av djup politisk betydelse mellan krigen — är en faktafråga som under en tidigare period må ha framstått som oantastlig till och med i politikens motstridiga värld. Men under den politiska period som följde blev även detta välkända faktum omdebatterat.

Visst skulle det behövas oerhört mycket mer än en historikers infall för att utradera det faktum att tyska trupper natten den 4 augusti 1914 gick över gränsen till Belgien; det skulle krävas ett maktmonopol över hela den civiliserade världen. Men ett sådant maktmonopol är på intet vis otänkbart, och det är inte svårt att föreställa sig vilket öde faktasanningarna skulle drabbas av om maktintressen, nationella eller sociala, skulle få sista ordet.⁷

Genom att hänvisa till de totalitära stater som uppstod efter första världskriget, framkastar Arendt möjligheten att den värld i vilken man kan enas om fakta riskerar att förändras för alltid och att inte bara enskilda fakta, utan även "faktasanningen" som sådan är i fara i denna nya och framväxande verklighet. Faran för den politiska världen i modern tid består i förlusten av den faktavärld som framträder i den politiska sfärens centrum, som i normala fall skapar och är beroende av historisk ihåggkommelse.

Det som intresserar Arendt är att lögnen inte kommer utifrån utan inifrån, från den politiska handlingssfären, och att den är kopplad till den genom en grundläggande likhet mellan handling och lögn. Fakta är ömtåliga i den politiska sfären, skriver hon, eftersom sanningssägandet är betydligt mindre politiskt än lögnen:

Kännetecknande för faktasanningen är att dess motsats är den avsiktliga osanningen eller lögnen, inte misstaget, villfarelsen eller åsikten. Naturligtvis förekommer misstag [...] Men poängen är att det för fakta finns ett annat alternativ, och det

alternativet, den avsiktliga osanningen, hör inte till det slags påståenden som, riktigt eller felaktigt, bara försöker säga hur det är, eller hur något ter sig för mig. Ett faktapåstående — Tyskland invaderade Belgien i augusti 1914 — får inga politiska implikationer om det inte placeras i en tolkningskontext. Men det motsatta påståendet, det som Clemenceau, då fortfarande obekant med konsten att skriva om historien, ansåg vara absurt, behöver ingen kontext för att få politisk betydelse. Det är ett uppenbart försök att ändra historien, och därmed är det en form av handlande.⁸

Om lögnen "förändrar historieskrivningen" gör den det, hävdar Arendt, inte som en osanning som negerar en sanning (en osanning som kunde vara ett simpelt misstag utan att vara en lögn), utan som en talhandling avsedd att förändra världen i egenskap av politisk handling. Lögnaren vinner således i den politiska världen eftersom han, liksom skådespelaren, utövar en frihet:

Lögnaren är en handlingens människa, men det är definitivt inte sanningssägaren [...]. Lögnaren behöver däremot inte använda sig av så tivelaktiga medel [som att förklara att man tjänar ett visst intresse] för att träda in på den politiska scenen: han har den stora fördelen att så att säga redan befinna sig mitt i politiken. Han är av naturen skådespelare; han säger vad som inte är för att han vill att saker och ting ska vara annorlunda än de är — det vill säga, han vill förändra världen. Han drar nytta av det klara släktskapet mellan den mänskliga förmågan att handla, att förändra saker, och vår gåtfulla förmåga att *säga* "solen skiner" när regnet öser ner. [...] Vår förmåga att ljuga — men inte nödvändigtvis vår förmåga att säga sanningen — tillhör med andra ord de få data som tydligt bekräftar vår mänskliga frihet. Att vi alls kan ändra våra levnadsförhållanden beror på att vi står tämligen fria från dem, och det är denna frihet som skändas och fördärvas genom lögnaktighet.⁹

Liksom den politiska aktören vill den politiska lögnaren förändra världen och stå fri från sakernas tillstånd. Eftersom hans förnekande av världen också är en form av handling, är lögnen i sig ett bevis på frihet. Lögnen uppträder alltså i den politiska sfären inte bara som ett förnekande av historiska handlingar i det förflutna, utan även som en form av *begynnelsehandling* som, potentiellt, rymmer sin egen politiska och historiska utveckling.¹⁰

Det är denna oberoende historiska utveckling som Arendt beskriver som lögnens farliga plats när hon skildrar övergången från lögnens traditionella roll inom politiken, som ett annat sätt att åstadkomma verklig politisk handling, till en helt oberoende och allt uppslukande aktivitet som ersätter handling (och dess historia) helt och hållet. Enligt Arendt tjänar lögnen till en början politikens intressen: den används av och är riktad mot individer; den avser enskilda fakta och tjänar specifika politiska syften. Men allt eftersom äger en grundläggande förändring rum. Lögnen riktas nu mot fakta som alla känner till, den bedrar inte bara enskilda individer utan alla i samhället (inklusive lögnarna själva) och riktas inte mot enskilda fakta utan mot själva faktaramen. Lögnen lämnar med andra ord sin underordnade position och blir ett självständigt ramverk inom vilket ingenting utom lögnens skapande verkar i världen.¹¹ På detta sätt, tycks Arendt hävda, finns det ett slags omvändning i den politiska historiens förlopp i relationen mellan lögnen och politiken: om

den traditionella lögnen fungerade inom ramen för handlingar bestämda av politiken — och därmed tjänade till att bekräfta och främja dess historia som frihet — fungerar politiken nu inom (och tjänar) den moderna lögnen. I det ögonblicket är lögnen inte längre begränsad till individens traditionella lögner, utan tar över och överskrider individuella intentioner, den driver på en politisk process som inte längre tjänar rent politiska intressen.

Faran med lögnen ligger således inte i döljandet av historien utan i ersättandet av sanna politiska begynnelse med den egna lögnhandlingen (och historia). Under totalitarismen, som Arendt hävdar i *The Origins of Totalitarianism* (1951), förnekar den "massiva omskrivningen av historien" inte bara det förflutnas historia utan rör sig även framåt i form av skapandet av en "helt och hållet fiktiv värld".¹² (Denna värld blir fiktiv både i betydelsen att dess fiktioner påtvingas verkligheten och i betydelsen att "organiserad" propaganda och terror utplånar förmågan för mänskliga varelser att agera och i stället skapar en värld av marionetter som agerar på helt förutsägbara och mekaniska sätt.) Lögnhandlingen är således inte bara ett döljande av verkligheten (som i vanligt bedrägeri) utan ett fullständigt ersättande av verkligheten med en övergripande lögnfiktion:

Alla dessa lögner, vare sig deras upphovsmän känner till det eller inte, rymmer ett våldselement: organiserad lögn har en benägenhet att alltid förstöra det den har bestämt sig för att negera, även om endast totalitära regimer medvetet har gjort lögnen till det första steget mot mord [...] Med andra ord, skillnaden mellan den traditionella lögnen och den moderna lögnen är oftast densamma som skillnaden mellan att dölja och att förstöra.¹³

Den moderna lögnens våld består i en fullständig förlust av den verklighet som den förnekar. Men man kunde också säga att lögnens våld i denna process består i att en historia av begynnelse ersätts av en historia av fullständig utträdning. Lögnens historiska nyhet, som den beskrivs av Arendt — dess utveckling som en sann historia — består sålunda i omvandlingen av den politiska handlingsprocessen till denna ersättningshandling. Men hur förstår vi det historiska ögonblick som leder till detta slags besittningstagande? Genom Arendts upprepade hänvisningar till första världskrigets utbrott antyder hon möjligheten att förändringen äger rum när detta krigs massiva destruktivitet — en form av destruktion som, hävdar hon på ett annat ställe, inviger en ny värld präglad av teknologiskt våld — själv förnekas. Förnekandet av ansvar för första världskrigets utbrott, som hon upprepade gånger hänvisar till i sina exempel, kan vara den första lögn som leder till denna moderna värld. För att förstå beskaffenheten hos lögnens historiska utveckling måste vi förstå det sätt på vilket krigets våld sammanblandas med våldet i dess förnekande. Frågan om historia i en värld av lögn blir slutligen, som jag tolkar Arendt: vad betyder det för det historiska krigsvåldet att bli historien om lögnens våld?

Lögn och krig

Det är denna fråga som finns i hjärtat av Arendts analys av Vietnamkriget. Essän "Lying in Politics" är en replik på Daniel Ellsbergs publicering av de så kallade Pentagonpapren, den "topphemliga" berättelsen om beslutsprocessen under kriget, som läcktes till *New York Times* 1971 under konfliktens höjdpunkt och som sände chockvågor genom hela det offentliga rummet på grund av avslöjandet av den systematiska och genomgripande användningen av lögner på alla nivåer under kriget. Detta ljugande inbegrep, som Arendt

skriver, bland annat "det falska räknandet av kroppar under 'search and destroy'-uppdragen, de manipulerade skadeverkningsrapporterna från flygvapnet och framstegsrapporterna till Washington, skrivna från fältet av underordnade som visste att deras prestation skulle bedömas utifrån deras egna rapporter."¹⁴ För Arendt är det bedrägeriets (i motsats till misstagets eller illusionens) centrala betydelse som utgör Pentagonpapprens huvudsakliga lärdom: bedrägeriet var inte en sekundär utan en central och grundläggande faktor i de beslutsprocesser som formade krigsutvecklingen:

Pentagonpapperen [...] berättar olika historier, ger olika lärdomar till olika läsare [...]. Men de flesta läsare är nu överens om att den grundläggande fråga som papperen ställer är den om bedrägeri. [...] Den berömda förtroendeklyftan [...] har plötsligt öppnat sig som en avgrund. De många lögnaktiga påståendena, bedrägerier lika mycket som självbedrägerier, är som kvicksand som kommer att omsluta varje läsare som önskar genomtränga detta material, i vilket han tyvärr kommer att återfinna infrastrukturen hos nästan ett decennium av USA:s utrikes- och inrikespolitik. (s 3f)

I den omfattning som bedrägeri förekommer i kriget, gör det det inte bara som en sekundär fråga i en större politisk och militär process — en "klyfta" mellan den offentliga beskrivningen av kriget och dess politiska realiteter — utan som en "avgrund" som öppnas inuti policyprocessens infrastruktur. Genom att, i sin bild av en "kvicksand" av lögnaktiga påståenden, anspela på den då populära beskrivningen av kriget som en träskmark, flyttar Arendt fokus från det egentliga militära krigsförloppet — i träskmarksmodellen framställt som ett med goda intentioner successivt inträde i konflikten — till lögnprocessen själv, som därmed tar plats i den politiska sfären som den grundläggande handling som driver beslutsprocessen under kriget.

Bedrägeriprocessen i kriget, så som Arendt analyserar den, kan därmed förstås som en ny, icke-totalitär form av den *moderna* lögnen. Denna "nyare variant" av lögn kallar hon mer specifikt för "bildskapande", (s 7) vilket inbegriper två olika men tillsynes relaterade slags bilder: de som förändrar eller förvränger fakta (de bilder som distribueras av massmedia i deras beskrivning av kriget) och de som är vägledande för själva krigsbesluten. Båda dessa former av bildskapande utgör ett nytt fenomen och Arendt tycks här ganska framsynt beröra utmärkande egenskaper hos en värld som domineras av massmedia. Jag vill föreslå att även om bägge dessa former av bildskapande är nya, så konstitueras bilden som en variant av den moderna lögnen i första hand genom att det bildskapande som är delaktigt i säljandet av kriget blir det bildskapande som vägleder själva beslutsprocessen. Det är med andra ord genom den transformerande process som äger rum *mellan* de två sorternas bildskapande — det säljande och det vägledande — som kriget inte bara *döljs som ett faktum* utan även *skapas som historia*. Vi kan urskilja denna dynamiska relation mellan bilderna i Arendts första beskrivning av de två formerna av bildskapande, den som finns hos "informationscheferna" och den som finns hos "problemlösarna". På ena sidan finns "informationscheferna" som "lärde sig sitt yrke genom uppfinningsrikedomen hos reklambyråerna på Madison Avenue", och som tror att politik till hälften handlar om "bildskapande" och till hälften om att få människor att tro på bilderna. (s 8f) De skapar *bilder* för att sälja kriget. Problemlösarna, å andra sidan, är intellektuella och spelteoretiker som togs till Washington för att, genom att räkna ut scenarier med hjälp av "spelteorier och systemanalys" lösa utrikespolitiska "problem". (s 9f) Problemlösarna, som "skiljer sig från vanliga bildskapare", utmärks av att de

ljuger, "inte så mycket för sitt land — särskilt inte för landets överlevnad, som aldrig stod på spel — som för dess självbild." (s 11) Problemlösarna ljuger alltså *för att tjäna en bild*. Arendts beskrivning av bildskapandestrukturen i krigets hjärta opererar alltså, som jag tolkar hennes argumentation, genom en omvändning som, på ett delvis annat sätt, upprepar den som styrde övergången från den traditionella lögnen till den moderna: om informationscheferna skapar bilder för att sälja kriget, så skapar problemlösarna krig för att bekräfta en bild. Kriget är således skapat och underhållet, tycks Arendt mena, för att producera sin egen självbild.

Arendts analys av krigets utveckling i termer av dess förändrade mål kan förstås som en avspeglning av det sätt på vilket de bilder som säljer kriget tar över den beslutsprocess som vägleder det. Eftersom "nästan alla beslut i detta katastrofala företag fattades i vetskap om det faktum att de antagligen aldrig skulle kunna genomföras", (s 14) skriver Arendt, så måste målen hela tiden ändras. Till en början inbegrep dessa förändringar det sätt på vilket kriget framställdes för allmänheten. Krigets mål beskrevs exempelvis ursprungligen som att "se till att det sydvietnamesiska folket tillåts bestämma sin framtid", men också "att hjälpa landet att vinna sin kamp mot den [...] kommunistiska konspirationen." (s 14) Allt eftersom kriget förvärrades så syftade bildskapandet emellertid inte bara till att få allmänheten att stödja kriget utan även till att inkorporera kriget självt som ett slags bildskapande process:

Från 1965 och framåt sköts idén om en tydlig seger i bakgrunden och målet kom att bli "att övertyga fienden om att han inte kunde vinna" [...]. Eftersom motståndaren inte blev övertygad framställdes nästa mål: "att undvika förödmjukande förlust" — som om kännetecknet på förlust i krig endast bestod i förödmjukelse. Det som Pentagonpapperen beskriver är den efterhängsna rädslan för effekterna av förlust, inte för landets välstånd, utan för USA:s och dess presidents anseende. (s 15)

Vad som framträder allt eftersom kriget blir besvärligare — och målen allt mindre verklighetsorienterade — är inte en beslutsprocess kopplad till möjligheten att vinna det verkliga kriget utan till skapandet av en "bild av allsmäktighet" som slutligen förefaller driva hela processen:

"Att övertyga världen"; att "demonstrera att USA var en 'bra läkare' som är beredd att hålla sina löften, vara tuff, ta risker, bli nerblodad och skada fienden ordentligt"; [...] att upprätthålla en bild av allsmäktighet, "vår världsomfattande ledarposition"; [...] med andra ord att "uppföra sig som" den "största världsmakten" för inget annat skäl än att övertyga världen om detta "enkla faktum" [...] — detta var det enda beständiga mål som, med början i Johnson-administrationen, sköt alla andra mål och teorier i bakgrunden [...]. (s 17)

Vad som ligger bakom beslutsprocessen är inte, som man skulle kunna tro, en anpassning till händelser utan snarare en produktion av och ett fasthållande vid en "bild av allsmäktighet" som paradoxalt nog ökar i betydelse ju mer den verkliga makten minskar.

Det kan tyckas att bilden av allsmäktighet i sig kunde fungera som ännu en traditionell lögn skapad för att utöva mera makt. Från detta perspektiv skulle den kvarstå som en i sista hand militär och politisk process i vilken bilden

skulle tjäna som ett traditionellt politiskt verktyg. Men Arendt hävdar att skapandet av bilden av allsmäktighet i själva verket *underminerar* makten och sätter sig i dess ställe.

Det yttersta målet var varken makt eller seger. Det var inte heller inflytande i världen för att verka för enskilda konkreta intressen för vilkas skull prestige, en bild av den "mäktigaste makten i världen" behövdes och ändamålsenligt användes. Målet var nu bilden själv, vilket framträder i problemlösarnas språkbruk, med deras "scenarier" och "publiker", lånade från teatern [...]. Bildskapande som global policy — inte världserövring, utan seger i kampen "att vinna folkets medvetanden" — är verkligen någonting nytt i den enorma arsenalen av mänskliga tokerier nedtecknade i historieböckerna. (s 17f)

Denna "bild av allsmäktighet" har i själva verket ingen relation till verklig makt eller andra intressen den kan underordnas, utan blir snarare den överordnade princip som underordnar alla verkligheter. Och detta är paradoxalt nog vad som konstituerar den som "ny" (kännetecknet för all sann politisk handling): att politiskt beslutsfattande inte skulle tjäna som en riktig handling, utan som den handling som skapar en bild som tömmer denna process på all makt utom den hos bilden själv.

Denna "bild av allsmäktighet" skapas alltså inte i detta krig för att utöva makt — som den skulle kunna göra, i "en tredjerangsnation som alltid är benägen att skryta för att kompensera för 'the real thing'" — utan verkar snarare, trots sin faktiska underminering av effektivitet, i den verkliga världen. I syfte att försöka visa "hur stora möjligheterna var för en global policy som sedan spelades bort i strävan efter bildskapande och att erövra människors medvetanden", (s 28) dröjer Arendt vid två incidenter som avslöjas i Pentagonpapperen. Den första berör Ho Chi Minh, som 1945 och 1946 hade skrivit till president Truman för att begära stöd från USA, och den andra handlar om Chou En Lai, som 1945 hade närmat sig president Roosevelt för att etablera relationer med USA så att Kina skulle kunna "undvika fullständigt beroende av Sovjetunionen". Bägge inviterna ignorerades eftersom, skriver Arendt och citerar en forskare om Kina–incidenten, de "motsade bilden av monolitisk kommunism styrd från Moskva", (s 29) en bild som antagligen ansågs nödvändig för att upprätthålla den motsatta bilden av ett USA som allsmäktigt besegrar en sådan monolitisk motståndsmakt. Skapandet av bilden av allsmäktighet inbegriper alltså upplösningen av verklig makt.

Upprätthållandet av bilden hänger på detta sätt ihop med vad Arendt kallar "defaktualiseringsprocessen" i krigets hjärta genom vilken beslutsprocessen samtidigt förlorar sin grund i verkligheten och blir oförmögen att se förlusten av sin egen grund. Vietnamkriget var sålunda ett krig vars egentliga tillkomst och historia tjänar etableringen av vad Arendt kallar en fullständigt "defaktualiserad värld". (s 39, 36)

Bildens historia

Vilken sorts historia (och vilket slags vittnesmål) är möjlig i rörelsen mot en fullständigt defaktualiserad värld? Arendts beskrivning av bildens förvandling från verktyg till ramverk för beslutsprocessen förefaller inbegripa en maskinlik mekanism som gör reflektion (och sann historisk handling) alltmer osannolik. Arendt beskriver en process i vilken bägge sidor av bildskapandeaktiviteten

redan väsentligen har klippts bort från verkligheten. Därför menar hon att försöken att sälja kriget för bildskaparna blir en strid i vilken kriget förflyttas till försäljningsprocessen: genom att tänka på bildskapandeprocessen som "en strid om människors medvetanden" (s 35) tillåter informationscheferna bildskapandet självt att i stort sett anta krigets egenskaper. För informationscheferna försvinner därmed kriget in i bilden när dess reklam blir den främsta handlingsplatsen.

När det gäller problemlösarna (som ljuger för bilden) har bildskapandet å andra sidan helt lämnat bedrägeri- och självbedrägerisfären eftersom "bortseende från verkligheten var inneboende i planerna och målen själva." (s 42) För dessa policymakers *har kriget övertagit bildskapandets egenskaper*. På detta kvasimekaniska sätt har världen — och kriget — kommit att upprätthålla den bild som tömmer denna värld på varje sann politisk betydelse och i sista hand endast syftar till bildens eget pågående och hänsynslösa förevigande. Arendt skriver: "Man får ibland intryck av att en dator snarare än 'beslutsfattare' har släppts lös i Sydostasien." (s 37) Krigets våldsamma historia blir därmed, genom denna process, underordnad utvecklingen av bildens våldsamma historia.

Det är detta utvecklande av den självutplånande bilden som verkligen tycks utmärka kriget som händelse — en ny händelse — inom den moderna lögnens större sammanhang. Denna nya sida hos lögnen som bildskapande kan spåras tillbaka till en tidigare historisk händelse som Arendt därefter beskriver. Enligt Arendt föregicks problemlösarna av kalla kriget-ideologer som en gång varit kommunister och nu behövde en "ny ideologi för att förklara och trovärdigt förutsäga historiens förlopp." Den "rena okunnigheten om fakta" i denna process producerade de "teorier" hos den yngre generationen (problemlösarna) som "avskärmade dem från intryck från verkligheten." Och denna historia — inte en faktahistoria utan en defaktualiseringshistoria — har sin begynnelse i en specifik händelse, som både är en avgörande historisk händelse och en händelse i den moderna lögnens historia:

Det finns historiker i dag som menar att Truman släppte bomben över Hiroshima för att skrämma bort ryssarna från Östeuropa (med välkänt resultat). Om detta är sant, vilket det mycket väl kan vara, så kan vi spåra den första början på nonchalansen inför handlingars verkliga konsekvenser i ljuset av något kalkylerat bakomliggande syfte, till det ödesdigra krigsbrott som avslutade det sista världskriget.

I defaktualiseringens "tidigaste begynnelse" — i begynnelsen av det slags bildskapande som bemäktigar sig beslutsprocessen i Vietnamkriget — finns enligt Arendt en enskild och inledande handling: beslutet att släppa atombomben. Om detta beslut utgör begynnelsen på en ny form av den moderna lögnen, så är emellertid "beslutshandlingen" (och dess våldsamma konsekvenser) underordnad den bild som den skapar. Hellre än att äga rum som en historisk händelse som tillhandahåller en ram inom vilken den moderna lögnen kommer att utvecklas, skulle släppandet av bomben (inom logiken för Arendts analys) snarare omvandla ramverket för politiska och historiska händelser till ett ramverk för lögnens eget självalstrande.

Släppandet av bomben var inte avsett att skapa verklig makt, utan snarare bilden av makt, en händelse som ersätter sig själv med sin egen bild. Bomben utgör inte bara kärnvapenålderns "begynnelse" utan även begynnelsen på en viss form av bildskapande, en begynnelse som uttraderar sig själv i denna

process. Detta är särskilt slående när det gäller bomben, eftersom bomben som verklig, teknologisk kraft tycks förkroppsliga precis den allsmäktighet som den föreställer som bild. Samtidigt är denna destruktiva teknologiska kraft (och dess politiska potential) omedelbart överförd till det bildskapande där den samtida faktaverkligheten (inklusive förstörelsens verklighet) underordnas bilden av en framtida allsmäktighet, som i sista hand endast är relaterad till sin makt att förstöra sig själv som ett faktum. Bomben släpps inte för att skapa makt som skulle ge seger, utan snarare för den "strävan efter en ren bild av allsmäktighet" som ligger i framtiden.

Samtidigt verkar denna "självbild" vara en verklig bild — såtillvida att bomben, genom sin tekniska funktion, förknippas med produktionen av ett bländande ljus (den jämförs ofta med solen) — såväl som en bild av dess makt, en "bild av allsmäktighet" i form av det "svampmoln" där bombens explosiva kraft framträder. Bomben skapar sålunda sin egen bild som något som — likt den moderna lögnen — på en och samma gång blir sett och inte kan ses. Vi kunde säga att beslutet att släppa bomben — som är eller börjar som en sann handlingsform — döljs eller uttraderas av bildens makt producerad i det verkliga släppandet av bomben, det "svampmoln" som ger den fallande bomben ett slags oundviklighet (och blir den term som används för att få framtida krig att framstå som oundvikliga snarare än som resultat av beslutsfattande). Utraderandet av beslutshandlingen genom släppandet av bomben — det sätt på vilket bilden uttraderade beslutet — kunde betraktas som skapandet av ett nytt slags faktum, ett som uttraderar sig självt i sin egen produktion, och därigenom rör sig framåt mot en bländande framtid. Begynnelsen — och därmed framtidligheten — konstituerad av beslutet att släppa bomben blir därmed "bildens" framtid, en historia bestämd av en teknologisk bildskapandemakt som bestämmer framtiden som en explosion utplånande såväl en förfluten tid som en framtida historia.

Slutet på andra världskriget utgör till syvende och sist bildens begynnelse, en mörk (eller bländande ljus) fördubbling av den historiska process som är innesluten i Arendts påstående, i slutet av *The Origins of Totalitarianism*, att "varje slut i historien nödvändigtvis inbegriper en ny begynnelse."¹⁵ Lögnens historia, i dess nya form som bildens historia, skulle vara en historia konstituerad genom sin egen utradering. Och det är också så vi måste förstå dess våld: inte bara som den verkliga förstörelse som bomben möjliggör, utan även som de medel genom vilka förstörelsen och våldet, i sitt själva framträdande, görs oåtkomliga för kunskap. Detta är den absoluta förstörelse av fakta som Arendt i den första avdelningen av "Lying in Politics" kallar en annan form av allsmäktighet:

Det fullständiga ljugandet kan endast göras genom radikal förstörelse [...] makten att åstadkomma det skulle vara allsmäktig [...] att döda alla samtida varelser och utöva makt över biblioteken och arkiven i alla jordens länder. (s 13)

Explosiva historier

Om släppandet av bomben förebådar bilden, så bär Arendts eget skrivande också vittnesbörd om spåren av en annan explosion, en explosion som dessutom är förknippad med ett exemplariskt faktum. Detta faktum — omnämnt i citatet från "Truth and Politics" med vilket vi började — markerar också krigets begynnelse och upprepas fyra gånger i essän som representativt både för det tvingande hos fakta och deras ömtålighet: "det faktum att tyska

trupper gick över gränsen till Belgien natten till den 4 augusti 1914." I *The Origins of Totalitarianism* har emellertid detta faktum en komplicerad struktur, eftersom det visar sig markera övergången från den pre-totalitära till den totalitära världen och inleder det berömda kapitel ("The Decline of the Nation State and the End of the Rights of Man") som ligger mellan dem:

Det är fortfarande nästan omöjligt att beskriva vad som verkligen hände i Europa den 4 augusti 1914. Tiden före och efter första världskriget är separerade, inte som slutet på en gammal värld och början på en ny, utan som tiden före och efter en explosion. Samtidigt är denna retoriska figur lika inkorrekt som alla andra, eftersom den sorgens tystnad som följer på en katastrof aldrig har infunnit sig. Den första explosionen tycks ha satt igång en kedjereaktion i vilken vi har suttit fast alltsedan dess och som ingen tycks kunna stoppa. [...] Varje händelse hade en slutgiltighet som hos den yttersta domen, en dom som fälldes varken av Gud eller av djävulen, utan som snarare såg ut som ett uttryck för en urbotad dum olyckshändelse.¹⁶

Detta "faktum" (som även är ett datum) som är den 4 augusti 1914 härstammar från en händelse av ett särskilt slag, en övergående händelse mellan två världar som konstituerar en radikal förändring i den politiska historien, från den post-revolutionära världen till en värld i vilken stora delar av europeisk politik slutligen underordnades totalitära rörelser. Som sådan förebådar den någonting nytt i historien, även om det enligt Arendt inte är begynnelsens nymodighet [newness] utan snarare "explosionens", en klyfta i tiden som inte producerar en framtid utan snarare tycks utplåna den. Den atomära beskaffenheten hos explosionen (kopplad till en kedjereaktion) antyder, på en figurativ nivå, en koppling mellan denna historiska händelse som markerar första världskrigets begynnelse och den bokstavliga händelse som utgör slutet på andra världskriget, en kedja av explosioner i vilka begynnelser och slut är lika destruktiva och tycks producera en historia konstituerad endast som den upprepade uttraderingen av de historier som föregår dem.

Explosionen den 4 augusti 1914 utgör en övergång mellan den traditionella lögnens värld och den moderna lögnens värld. Som sådan är explosionen just förebådandet av den moderna lögnen som en historisk händelse, men en händelse av ett nytt slag: en händelse som förebådar möjligheten av fullständig uttradering. Explosionernas historia skulle därmed konstituera den moderna lögnens historiska utveckling som en upprepning av uttraderingar, som var och en samtidigt elimineras och förs vidare av den som kommer efter.

Explosionen som retorisk figur, som Arendt här använder, tecknar också konturerna av denna repetitiva historia genom dess skillnad från det rent mekaniska och deterministiska hos bomben, i den utsträckning som den vänder på ordningsföljden hos explosionen och kedjereaktionen: "Samtidigt är denna retoriska figur lika inkorrekt som alla andra, eftersom den tystnad av sorg som kommer efter en katastrof aldrig har infunnit sig. Den första explosionen tycks ha satt igång en kedjereaktion i vilken vi har suttit fast alltsedan dess och som ingen tycks kunna stoppa." Medan kedjereaktionen i en vanlig atomexplosion skulle föregå explosionen, föregår explosionen här kedjereaktionen, som sedan leder till en annan explosion och en annan in i framtiden. Det vill säga, explosionen äger endast rum om den sätter igång en annan explosion, en figur som inte i första hand är en rent mekanisk process utan en upprepning av explosioner vars effekt alltid ligger i framtida explosioner. Om det historiska

förebådandet av den moderna lögnen också är förebådandet av historiens uttradering (som händelse), antyder denna omvändning att uttraderingen aldrig händer på riktigt, att den bara är till hälften uttraderad och överförs till framtiden där den lämnar sina spår i de våldsamma avtryck (och i den teknologi som associeras med den) som kommer tillsammans med bomben. I Arendts text bär bombens våldsamma och bländande ljus i egenskap av bild med sig spåret av en figur som förs vidare just genom den (partiella) uttraderingsprocessen.¹⁷ Åtskiljandet av bilden och dess figur får den moderna lögnens icke-mekanistiska, icke-deterministiska historiskhet — och möjligheten att bevittna den — att börja träda fram.

Vittnets möjlighet

Det är spåret av det historiska faktumets självuttradering som Daniel Ellsberg beskriver när han i *Papers on the War* (1972) säger att han läckte Pentagonpaperen för att avslöja ett "osynligt krig",¹⁸ inte bara ett krig som var osynligt för allmänheten utan även ett krig som konstituerades genom sin själveliminering som ett historiskt faktum. Ellsbergs avslöjande av Pentagonpaperen är inte ett avslöjande av en hemlighet i enkel mening, som Arendt skriver i slutet av sin essä:

Vad som kräver ett närmare och mer detaljerat studium är det faktum, som har kommenterats mycket, att Pentagonpaperen avslöjade få betydelsefulla saker som inte redan fanns tillgängliga för den genomsnittlige läsaren av dags- och veckotidningar; "The History of the U.S. Decision-Making Process on Vietnam Policy" innehöll inte heller några argument, för eller emot, som inte hade diskuterats offentligt under flera år i tidskrifter eller TV- och radioprogram. (s 45)

Medan Arendt betonar tillgängligheten av fakta eftersom hon vill insistera på den fria pressens betydelse, tror jag att hennes insikt om att Pentagonpaperen inte avslöjar nya fakta pekar mot en omtolkning av massmediers funktionssätt i avslöjandet av papperen. Om Pentagonpaperen har en avslöjande kraft så kan det inte vara för att de avslöjar fakta som inte är kända (inklusive fakta om själva lögnerna) utan snarare för att de inifrån bildmediet självt (den offentliga pressen) producerar en explosiv kraft som överför faktaexplosionen och gör den läsbar i den moderna världen. Det är kanske genomförandet av ett slags *explosion av medieramverket* med samma medier som skapar denna ram.¹⁹

Ellsberg beskriver själv sitt beslut att läcka Pentagonpaperen inte i termer av avslöjande av sanning utan i termer av att bryta ett löfte — brytandet av den sekretessed som han i en artikel beskriver som ett löfte att ljuga.²⁰ Ellsbergs beslut är en märklig form av talakt: inte ett löfte — en central form av politisk handling i Arendts arbeten — utan *ett brytande av löftet att ljuga*. Detta nya slags handling måste förstas som en handling som kommer före det rena sanningssägandets möjlighet, men som inte desto mindre tjänar som en form av politiskt vittne. Det som händer här är inte ett yppande av sanningen, utan ett vittnesmål om uttradering: blottläggandet med Ellsbergs ord, av en "gåta", gåtan hos ett "osynligt krig" — det vill säga ett vittnesmål om osynlighet.²¹

I Arendts replik till detta vittnesmål kan vi även urskilja, inte så mycket sanningen om lögnens historia, utan de möjliga konturerna och genomförandet av en viss sorts historicitet — som sträcker sig från det första världskrigets begynnelse, via slutet på det andra världskriget, det ändlösa kriget i Vietnam, till en framtid av krig (och av lögn) som Arendt inte kunde veta skulle uppstå

ur perioden efter Vietnamkriget, men om vilken hon tycks skriva så förutseende — en historiskhet som inte helt och hållet underordnar sig lögnens absoluta våld. Arendt visar att det endast är genom att tänka igenom möjligheten av fullständig uttradering som vi kan föreställa oss möjligheten av ett vittnesmål som i sig, som handling, har historiska och politiska konsekvenser — möjligheten av ett vittnesmål inifrån lögnens värld. I Arendts eget skrivande är det som vi har sett vid den punkt där vi kan urskilja bombens radikalt självutplånande historicitet, som vi också kan spåra figuren av en explosion som inte helt och hållet bestäms genom sin självuttradering. Spåret av denna figur behöver inte nödvändigtvis vara ett löfte, med det skulle kunna tjäna som ett vittnesmål om en annan möjlig historia.

-
- ¹ Hannah Arendt, *Människans villkor*, övers Joachim Retzlaff (Göteborg: Daidalos, 1998), s 241. *The Human Condition* (Chicago: University of Chicago Press, 1998), s 177f.).
- ² *Ibid*, s 281 (s 207f).
- ³ *Ibid*, s 35 (s 9).
- ⁴ Hannah Arendt, "Sanning och Politik", i *Mellan det förflutna och framtiden*, övers Annika Ruth Persson (Göteborg: Daidalos, 2004), s 251. ("Truth and Politics", i *Between the Past and Future* (New York: Penguin Books, 1954), s 236.)
- ⁵ Sigmund Freuds utförliga analys av detta fenomen finns i "Bortom lustprincipen" (1920), övers M Engvén, i *Metapsykologi, Samlade skrifter av Sigmund Freud, band IX* (Stockholm: Natur och kultur, 2003), s 258–306.
- ⁶ Arendt, "Sanning och Politik", s 253f (s 239). För en utmärkt analys av 'bedrägeri' hos Arendt, se Peg Birmingham, "A Lying World Order: Deception and the Rhetoric of Terror", i *The Good Society*, vol 16, nr 2 (2007), s 32–37.
- ⁷ Arendt, "Sanning och Politik", s 254 (s 239).
- ⁸ *Ibid*, s 264 (s 249).
- ⁹ *Ibid*, s 265, översättningen modifierad (s 250).
- ¹⁰ För en analys av den performativa dimensionen av lögnen och dess relation till historiskhet hos Arendt (och andra), se Jacques Derrida, "History and the Lie: Prolegomena", i *Without Alibi*, red P Kamuf (Stanford: Stanford University Press, 2002).
- ¹¹ Arendt, "Sanning och Politik", s 267ff (s 252ff).
- ¹² Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism* (1951) (New York: Harcourt Brace, 1976), s 262.
- ¹³ *Ibid*, s 252f.
- ¹⁴ Hannah Arendt, "Lying in Politics", i *Crisis of the Republic* (New York: Harcourt Brace, 1972), s 4. Hänvisningar till denna text ges fortsättningsvis i brödtextern.
- ¹⁵ Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, s 478.
- ¹⁶ *Ibid*, s 267.
- ¹⁷ Om uttradering till hälften i ett litterärt sammanhang, se Paul de Man, "Shelley Disfigured", i *The Rhetoric of Romanticism* (New York: Columbia University Press, 1984).
- ¹⁸ Daniel Ellsberg, *Papers on the War* (New York: Simon and Schuster, 1972), s 245.
- ¹⁹ Neil Sheridan, den journalist som publicerade Pentagonpapren i *New York Times* och senare gav ut dem i bokform, har sagt att första gången som han läste papperen "var [det] som en explosion i mitt huvud" (Harry Kreisler, "Remembering the Vietnam War: Conversation with Neil Sheridan", Institute of International Studies, University of California at Berkeley, tillgänglig på <http://globetrotter.berkeley.edu/conversations/Sheehan/sheehan-con0.html> och www.youtube.com/watch?v=tp8DM_j4xRw).
- ²⁰ Daniel Ellsberg, "Secrecy Oaths: A License to Lie?", i *Harvard International Review*, 2004.
- ²¹ Ellsberg, *Papers on the War*, s 80.

